

ДО ПРОБЛЕМИ ПЕРЕКЛАДУ УКРАЇНСЬКИХ ТОПОНІМІВ НА АНГЛІЙСКУ МОВУ

Стаття присвячена дослідженню способів перекладу україномовних топонімічних одиниць на англійську мову. В ході дослідження визначено пріоритетну проблематику в дослідженнях топонімів як лінгвістичної категорії. Проаналізовано особливості перекладу україномовних топонімів англійською мовою. Визначено оптимальні прийоми перекладу україномовних хоронімів, ойконімів та урбанонімів на англійську мову.

Ключові слова: топоніми (хороніми, ойконіми, урбаноніми), транслітерація, транскрипція, калькування, принципи перекладу топонімів.

Статья посвящена исследованию существующих способов перевода украинских топонимических единиц на английский язык. В ходе исследования выявлено приоритетную проблематику в исследованиях топонимов как лингвистической категории. Проанализированы особенности перевода хоронимов, ойконимов и урбанонимов с украинского на английский язык.

Ключевые слова: топонимы (хоронимы, ойконимы, урбанонимы), транслитерация, транскрипция, калькирование, принципы перевода топонимов.

The article highlights the means of Ukrainian place names translation into English. The research has revealed the main issues in toponyms linguistic studies. The most common ways of translation the Ukrainian place names into English are examined and read in the article.

Key words: toponyms, transliteration, transcription, loan translation, the principles and methods of translating the toponyms are considered.

Сьогодні, коли Україна здобула міжнародне визнання і налагоджує всебічні стосунки з багатьма країнами світу, потреба в адекватному відтворенні україномовних топонімічних одиниць англійською мовою, набуває особливого значення.

Через істотні відмінності між двома взаємодіючими мовними системами передача українських топонімів англійською мовою викликає особливі труднощі, що пояснює існування кількох традиційних на-

укових підходів до зазначеної проблеми. Існує необхідність розробки чітких правил вимови й правопису запозичених власних назв. Річ у тому, що прагнення зберегти за об'єктом унікальне ім'я має на увазі цілий ряд завдань. На жаль, ці завдання не можуть бути реалізовані через ряд об'єктивних обмежень, а також тому, що деякі з запозичень в конкретних ситуаціях суперечать іншим [1: 9].

Багато видатних вчених зробили значний внесок в дослідженні топонімії. Їх праці залишаються основними джерелами у вивченні топонімів. Це такі вчені, як В. Д. Беленька, А. В. Суперанська, Д. І. Ярмолович, Є. М. Поспелов, Г. Л. Менкен, Д. Р. Стюарт та багато інших. У розв'язанні проблеми перекладу топонімів велику роль відіграють дослідження таких видатних науковців і лінгвістів, як І. В. Корунця, Т. Г. Левицької, А. М. Фітермана, Л. С. Бархударова, А. І. Рибакіна, Л. Я. Черняхівської та ін. [2; 3; 4; 5;].

Проте, можна стверджувати, що проблема відтворення україномовних топонімів англійською мовою досі не була об'єктом ґрунтовних контрастивних і перекладознавчих досліджень, хоч перекладацькою діяльністю займалось і займається багато мовознавців, але досі не існує єдиної точки зору щодо структурування способів перекладу топонімів. Це пояснює відсутність чіткої систематизації правил відтворення україномовних топонімічних одиниць англійською мовою, що і зумовлює **актуальність** даного дослідження.

Метою даної роботи є виявлення, аналіз та впорядкування способів та прийомів відтворення україномовних топонімічних одиниць англійською мовою, а також проблем їхнього перекладу.

Реалізація поставленої мети передбачає вирішення наступних **завдань**:

- виділити пріоритетну проблематику в дослідженнях топонімічних одиниць як лінгвістичної категорії;
- проаналізувати особливості перекладу україномовних топонімів англійською мовою;
- виокремити оптимальні прийоми перекладу україномовних хоронімів, ойконімів та урбанонімів на англійську мову;

Об'єктом дослідження є україномовні топонімічні одиниці та їхні перекладні англійські відповідники.

Предмет дослідження — перекладацькі методи та прийоми відтворення українських топонімів при перекладі англійською мовою.

Джерельна база даного дослідження — 800 топонімічних одиниць, дібраних методом суцільної вибірки з україно-англійських ономас-

тичних та топонімічних словників, географічних атласів і карт окремих районів України

Під топонімом розуміють узагальнену назву будь-яких топонімічних об'єктів, від великих географічних назв і адміністративно-територіальних районів до дрібних внутрішньо міських об'єктів. Його основне призначення — територіально фіксувати об'єкти [6].

Для дослідження особливостей та способів перекладу україномовних топонімів на англійську мову в роботі розглянуті географічні назви України.

Відомо, що одна з найпоширеніших класифікацій топонімічних одиниць — це поділ їх на макро (назви великих та широко відомих географічних назв) та мікро (назви невеликих та відомих тільки на певній території географічних назв) топоніми.

Для перекладу кожного виду українських топонімів, незважаючи на те, що існують деякі універсальні прийоми перекладу топонімів, перекладач повинен застосовувати індивідуальний підхід.

В основі даного дослідження було покладено принципи та методи перекладу власних назв Д. І. Єрмоловича, який докладно розглянув формально-орієнтовані та системно-орієнтовані принципи відтворення власних назв, дослідивши методи перекладу антропонімів, топонімів та інших категорій власних назв. Науковець розмежовує поняття принципу відповідності та метода формування ономастичних відповідників. Вибір принципу залежить від змістових та стилістичних складових топонімічних одиниць.

Актуальним для нашого дослідження виявилися лише декілька принципів та методів, а саме: а) принцип звукової подібності, який може реалізовуватися методом *транскрипції*; б) принцип графічної подібності (метод транслітерації), який орієнтований на письмову (графічну) форму вихідної власної назви, однак передбачає використання графічних знаків (літер) мови перекладу при відтворенні графічної форми мови оригіналу; в) принцип врахування внутрішньої форми (метод *калькування*).

В ході дослідження було проаналізовано 800 топонімічних одиниць. В якості української макротопоніміки, були розглянуті хороніми, а саме назви областей та районів України.

При дослідженні мікротопонімії були використані такі групи топонімів як ойконіми, яку у свою чергу було поділено на астіоніми (назви міст) та комоніми (назви сіл) та урбаноніми, які поділяються на годоніми (назви вулиць) та агороніми (назви площ).

Таблиця 1

Частотність вживання способів перекладу українських топонімів на англійську мову (%)

Групи топонімів			Способи перекладу топонімів			
			транслітерація	транскрипція	калькування	інші
			Кількісна характеристика			
Макротопоніми	Хороніми	Області України	7	—	0,1	3
		Райони України	17	—	—	5
Мікротопоніми	Ойконіми	Астгоніми	24	—	—	—
		Комоніми	17	—	0,1	—
	Урбаноніми	Голоніми	—	—	4	—
		Агороніми	4	—	3	15,8
	Всього			69	—	7,2

Як свідчать дані таблиці, найуживанішим прийомом перекладу на англійську мову українських топонімів, виступає транслітерація (69 % та комбінаційний спосіб перекладу 23,8 %.)

Таблиця 2

Частотність вживання перекладацьких лексичних трансформацій у перекладі топонімічних одиниць з української на англійську мову (%)

№	Перекладацькі лексичні трансформації	Кількісна характеристика
1	Заміна	16
2	Перестановка	25
3	Вилучення	—
4	Додавання	3
5	Генералізація	—
6	Конкретизація	—
7	Випадки без вживання трансформацій	56

Під час дослідження було виявлено, що переважна більшість назв областей перекладається за допомогою транслітерації, що становить 7 % (*Одеська область* — *Odesa Oblast*, *Полтавська область* — *Poltava Oblast*), а назв районів за допомогою комбінаційного перекладу, що становить 3 % від загальної кількості проаналізованих одиниць (*м. Київ* — *Kyiv City*, *м. Севастополь* — *Sevastopol City*). Та лише один хоронім перекладається завдяки калькуванню — 0,1 % : *Автономна Республіка Крим* — *Autonomous Republic of Crimea*.

Принципу фонетичної подібності (транскрипції) в цій групі топонімів виявлено не було.

Найбільш частотною при перекладі українських областей виявилася така перекладацька лексична трансформація як заміна, яка сягає 8 % з усіх проаналізованих топонімічних одиниць: *Львівська область* — *Lviv Oblast*, *Миколаївська область* — *Mykolaiv Oblast*, *Одеська область* — *Odesa Oblast*, *Полтавська область* — *Poltava Oblast*.

Менш вживаною є трансформація перестановки (пермутація) — 0,6 % : *м. Київ* — *Kyiv City*, *м. Севастополь* — *Sevastopol City*.

Найменш розповсюдженою є трансформація додавання, яка зустрічається лише один раз — 0,3 % : *Автономна Республіка Крим* — *Autonomous Republic of Crimea*.

При перекладі назв районів України, було виявлено, що усі хороніми перекладаються на англійську мову за допомогою принципу графічної подібності — транслітерації, що становить 17 % від загальної кількості проаналізованих одиниць з усіх проаналізованих назв районів (*Арцизький район* — *Artsyzyki Raion*, *Балтський район* — *Baltskyi Raion*, *Бариський район* — *Baryshivka Raion*, *Березівський район* — *Berezivskyi Raion*).

У таблиці 2 представлено частотність вживання перекладацьких лексичних трансформацій у перекладі українських топонімічних одиниць на англійську мову.

Єдиною перекладацькою трансформацією, яка застосована під час перекладу україномовних назв районів є заміна — 7, 6 % *Вишгородський район* — *Vyshhorod Raion*, *Володарський район* — *Volodarka Raion*, *Згурівський район* — *Zghurivka Raion*. Інших способів перекладу та перекладацьких лексичних трансформацій для відтворення україномовних хоронімів англійською мовою виявлено не було.

Усі україномовні астіоніми перекладаються на англійську мову за допомогою транслітерації — 24 % від загальної кількості проаналізованих одиниць. Це такі назви міст як *Ніжин* — *Nizhyn*, *Нікополь* — *Nikopol*, *Очаків* — *Ochakiv*, *Полтава* — *Poltava* та ін..

Що стосується українських комонімів (назв сіл), то переважну кількість україномовних одиниць відтворюють англійською мовою також за допомогою транслітерації — 22 % : *Межиріч* — *Mezhyrich*, *Миньківці* — *Mynkivtsi*, *Моринці* — *Moryntsi* та ін., калькування 0,1 % та тільки один випадок із усіх проаналізованих комонімів можна віднести до комбінаційного перекладу — 0,1 % : *Старий Угринів* — *Old Uhryniv*.

При перекладі українських ойконімів перекладацьких лексичних трансформацій виявлено не було.

Аналізуючи переклад урбанонімів, було виявлено, що усі годоніми (назви вулиць) перекладаються комбінаційним перекладом із застосуванням такої лексичної трансформації, як перестановка — 14 % (*Вулиця Грушевського* — *Hrushevsky Street*, *Вулиця Дерибасівська* — *Deribasivska Street*).

При аналізі перекладу україномовних агоронімів (назв площ) було з'ясовано, що їх найчастішим способом перекладу є комбінаційний переклад — 10 % : *Бессарабська площа* — *Bessarabska Square*, *Вічева площа* — *Vicheva Square*, *Галицька площа* — *Halytska Square*.

Крім того, переважна кількість україномовних агоронімів відтворюється англійською мовою завдяки прийому транслітерації — 4 % : *Інститутська площа* — *Instytutaska Ploscha*, *Контрактова площа* — *Kontraktova Ploscha*. Найменш розповсюдженим прийомом передачі українських агоронімів англійською мовою є калькування — 3 % : *Грецька площа* — *Greek Square*, *Майдан Незалежності* — *Independence Square*, *Площа Перемоги* — *Victory Square*, *Площа Ринок* — *Market Square*, та за допомогою комбінаційного перекладу 10 %.

Із усіх перекладацьких лексичних трансформацій для перекладу українських агоронімів застосовано трансформацію перестанов-

ки — 7,6 %: *Площа Драгоманова — Drahomanova Square, Площа Івана Підкови — Ivana Pidkovy Square, Площа Івана Франка — Ivana Franka Square.*

Таким чином, підводячи результати, можна зробити висновок, що при передачі українських топонімів на англійську мову найрозповсюдженішим є такий спосіб перекладу, як принцип графічної подібності. За допомогою транслітерації було перекладено 592 топонімічні одиниці, що становить 69 % від усього проаналізованого матеріалу. До таких універсальних прийомів перекладу україномовних топонімічних одиниць належать: принцип графічної подібності, або, іншими словами, транслітерація, калькування та деякі інші способи, наприклад, комбінаційний спосіб перекладу, або напівкалька. Випадки використання лексичних трансформацій вилучення, генералізації і конкретизації при перекладі україномовних топонімічних одиниць не зустрічаються зовсім. З огляду на групи топонімів можна дійти висновку, що кожен окремих з них потребує певного способу перекладу. Це дозволить уникнути помилок при введенні новозапозиченого топоніма, сприятиме виробленню єдиної норми для відтворення цих топонімів, тим більше, що зараз у перекладацькій практиці існує тенденція до максимально точного відтворення власних імен із збереженням особливостей їх правопису.

Проблема перекладу топонімів — актуальна і важлива як для розробки окремої, так і загальної теорії перекладу. В українському перекладознавстві цим питанням приділялося обмаль уваги, хоча ця проблема — як зрештою й багато інших в цій галузі — стоїть на часі, особливо зараз, коли переглядаються, уточнюються, й доповнюються закони й норми української мови.

Ці спостереження можуть стати основою для більш широких узагальнень, зокрема проблем передачі функціонального навантаження топонімічних одиниць у наукових та художніх перекладах.

ПОСИЛАННЯ ТА ПРИМІТКИ

1. Ермолович Д. И. Имена собственные на стыке языков и культур. / Д. И. Ермолович. — М.: Валент, 2001. — 200 с.
2. Бархударов Л. С. Язык и перевод: Вопросы общей и частной теории перевода. / Л. С. Бархударов. — М.: Международные отношения, 1975. — 240 с.
3. Комиссаров В. Н. Современное переводоведение. / В. Н. Комиссаров. — М.: ЭТС, 2001. — 424 с.
4. Корунець І. В. Теорія і практика перекладу (аспектний переклад) : Підручник. / І. В. Корунець. — Вінниця : Нова Книга, 2001. — 448 с.

5. Суперанская А. В. Микропонимия, макропонимия и их отличие от собственно топонимии // А. В. Суперанская // Микропонимия. — М., 1967. — С. 31–39.
6. Закон України. Про географічні назви. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу до ресурсу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2604-15>
7. Салищев А. Д. Традиционная передача английских географических названий на русский язык. / А. Д. Салищев. — М.: Высшая школа, 1991. — 380 с.